

EBIB Biuletyn EBIB, nr 3 (173)/2017,
Biblioteki naukowe: oczekiwania naukowców a oferta bibliotek
Badania, teorie, opinie

Małgorzata Dudziak-Kowalska
AGH Akademia Górniczo-Hutnicza
Biblioteka Główna
e-mail: malgorzata.kowalska@bg.agh.edu.pl

Barbara Janczak
AGH Akademia Górniczo-Hutnicza
Biblioteka Główna
e-mail: barbara.janczak@bg.agh.edu.pl

Biblioteki na Krymie

Abstrakt: Artykuł jest przeglądem najważniejszych i najciekawszych bibliotek Krymu. Omówiono w nim najważniejsze wydarzenia z historii wybranych bibliotek. W oparciu o dostępną literaturę i informacje zamieszczone na stronach internetowych przedstawiono ich obecną strukturę i działalność: prace biblioteczne, usługi, działalność oświatową, metodyczną, naukową i wydawniczą.

Słowa kluczowe: Krym, krymskie biblioteki, funkcje bibliotek, usługi biblioteczne

Abstract: The article is a review of selected Crimean libraries. The most important events from their history have been discussed. Based on the available literature and information on their internet home pages, the contemporary library structure and functions as well as their activities including services, library processes, educational, methodological, scientific and editorial activity have been described.

Key words: Crimea, Crimean libraries, library functions, library services

Wstęp

Krym to półwysep na północnym wybrzeżu Morza Czarnego, otoczony od wschodu Morzem Azowskim, obecnie sporne terytorium na pograniczu Rosji i Ukrainy. W różnych okresach Krym przyciągał większą lub mniejszą uwagę społeczności międzynarodowej, m.in. z powodu położenia strategicznego, burzliwej przeszłości, warunków naturalnych (różnorodność krajobrazu, warunki klimatyczno-pogodowe, obfitość flory i fauny), a także niepowtarzalnych uroków miejscowej architektury. Tak jest i dziś.

Fenomen Krymu stanowi niewątpliwie wielokulturowa i wielonarodowa społeczność. Spośród 2 285 000 mieszkańców najliczniej reprezentowani są Rosjanie (ok. 65%), Ukraińcy (ok. 16%) oraz ludność rdzenna tj. krymskotatarska (ok. 12%)¹. Półwysep zamieszkuje także ponad sto innych mniejszości narodowych, m.in. Białorusini, Ormianie, Azerbejdżanie, Uzbegy, Koreańczycy, Mołdawianie, Grecy, Żydzi, Polacy, Cyganie, Niemcy. Językiem dominującym w komunikacji tej wielonarodowej zbiorowości jest język rosyjski.

¹Naselenie Kryma i Sevastopolá: čislennoš' i nacional'nyj sostav. W: www.statdata.ru – *Sajt o stranah, gorodah, statistike naseleniâ i pr.* [on-line]. 27.03.2016. [Dostęp 6.06.2017]. Dostępny w: <http://www.statdata.ru/naselenie-krima-i-sevastopolya>.

Spośród wielu wyznań i religii, najliczniejsze grupy wyznaniowe stanowią przedstawiciele prawosławia oraz islamu².

Różnorodność jest też atrybutem bibliotekarskiej rzeczywistości na półwyspie. W oparciu o dostępną literaturę i informacje zamieszczone na stronach internetowych, zaprezentowano poniżej organizację miejscowej sieci bibliotecznej oraz działalność i historię kilku najważniejszych, ale również najciekawszych – chciałoby się powiedzieć wręcz unikatowych – księżnic, wybranych spośród kilkuset krymskich „świętyń wiedzy”.

Informacje ogólne

Według danych z 2015 r., na bibliotecznej mapie Krymu figurują 664 biblioteki, w tym 143 w miastach oraz 521 w tzw. regionach³. Sytuacja ekonomiczna sprawia, że ich liczba systematycznie maleje. Wiele bibliotek, szczególnie wiejskich, jest niedoinwestowanych. Największy problem bibliotekarzy stanowią przestarzały księgozbiór oraz trudne warunki pracy, nierzadko brak ogrzewania i elektryczności. Sytuację może poprawić przyjęty przez Radę Ministrów Republiki Krymu państwowy program rozwoju kultury i zachowania dziedzictwa kulturowego na lata 2015-2017, uwzględniający modernizację bibliotek⁴.

Sieć państwowych bibliotek Ministerstwa Kultury Krymu obejmuje biblioteki republikańskie oraz biblioteki centralne (municipalne) wraz z bibliotekami filialnymi⁵. Poza tym funkcjonują biblioteki naukowe, uczelniane, szkolne, społeczne oraz specjalne⁶. Zasoby krymskich bibliotek liczą łącznie 11 200 000 jednostek inwentarzowych.

Biblioteki republikańskie

Zbiory bibliotek republikańskich tworzą narodowy zasób Krymu. Komponent *republikańska* w nazwie biblioteki oznacza, iż nadzór zwierzchni nad nią sprawuje bezpośrednio Ministerstwo Kultury, a jej majątek należy do Republiki Krymu. Do bibliotek republikańskich należą m.in. Krymska Republikańska Uniwersalna Biblioteka Naukowa im. Iwana Franko, Krymska Republikańska Biblioteka dla Dzieci im. Władimira N. Orłowa, Krymska Republikańska Biblioteka dla Młodzieży, Biblioteka Krymskotatarska im. Ismaila Gasprinskiego. Wszystkie te biblioteki mają swoje siedziby w stolicy Krymu – Symferopolu.

Krymska Republikańska Uniwersalna Biblioteka Naukowa im. Iwana Franko w Symferopolu

Krymska Republikańska Uniwersalna Biblioteka Naukowa (KRUBN) jest największą biblioteką na Krymie. Została utworzona 24 grudnia 1920 r. jako Centralna Biblioteka Obwo-

²Religiã v Krymu. W: *Ayda.ru: otzyvy turistov* [on-line]. [Dostęp 6.06.2017]. Dostępny w: <http://www.ayda.ru/crimea/religion/>.

³SUKONINA, Ŭ. "Myšku" – na knižku. *Rossijskaâ gazeta RG.RU* [on-line]. 2015, nr 6762 (0). [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <https://rg.ru/2015/08/27/reg-kfo/biblioteki.html>.

⁴Tamże.

⁵Biblioteki. W: *Crimea.ru* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: http://www.crimea.ru/article_info_small10030.htm.

⁶UŞATAĀ, R.I. Biblioteki. W: *Krym turističeskij* [on-line]. [Dostęp 15.07.2017]. Dostępny w: <http://wayback.archive.org/web/20130725074450/http://tourism.crimea.edu/culture/bibliot/index.html>.

dowa Krymu. Jej początki sięgają pierwszej połowy XIX w., kiedy to w 1834 r. w Symferopolu otwarto jedną z najstarszych bibliotek publicznych na południu Rosji – Społeczną Bibliotekę do Czytania (księgozbiór liczył 600 tomów). Z jej zbiorów oraz ze zbiorów prywatnej biblioteki Siergieja B. Tumanowa utworzono w 1890 r. Symferopolską Bibliotekę Miejską i Bezpłatną Czytelnię Tumanowską. W 1910 r. zasoby biblioteki liczyły już 18 000 tomów (literatura piękna, książki z zakresu geografii, historii, sztuki, prawa, nauk społecznych i o treści duchownej).

W czasie II wojny światowej Centralna Biblioteka Obwodowa Krymu utraciła 150 000 woluminów z księgozbioru liczącego w 1941 r. 350 000 książek. Stare książki z zakresu historii i sztuki oraz literaturę krajoznawczą wywieziono do Niemiec, natomiast literaturę społeczno-polityczną oraz wydawnictwa periodyczne po prostu zniszczono. W 1944 r. biblioteka wznowiła działalność. W 1956 r. nadano jej imię wybitnego pisarza ukraińskiego Iwana Franko. W latach 1925-2007 zajmowała historyczny budynek dawnego Zgromadzenia Szlacheckiego, wybudowany w 1826 r. według projektu Konstantyna I. Goniajewa.

W dniu 23 sierpnia 2007 r. oddano do użytku nowy budynek biblioteki. W okazałym gmachu otwały swe podwoje dawne i nowo utworzone działy – wypożyczalnię, czytelnia ogólna, czytelnie dziedzinowe, czytelnia elektroniczna, oddział krajoznawstwa i bibliografii, centrum internetowe, oddział książek rzadkich.

Postępująca informatyzacja społeczeństwa postawiła przed KRUBN nowe wyzwania. W 1995 r. rozpoczęto modernizację biblioteki z uwzględnieniem wykorzystania nowych technologii informatycznych i telekomunikacyjnych. Stopniowo objęła ona wszystkie procesy i usługi biblioteczne – od gromadzenia dokumentów po tworzenie własnych zasobów informacyjnych. W dużym stopniu przyczyniły się do tego doświadczenia wyniesione z cyklicznej, międzynarodowej konferencji „Krym”, w organizacji której biblioteka uczestniczy od szeregu lat.

Od 1 stycznia 2015 r. KRUBN jest państwową instytucją kultury finansowaną z budżetu, podporządkowaną jurysdykcji Republiki Krymu i Federacji Rosyjskiej. W swojej 95-letniej historii zawsze zaspokajała potrzeby czytelnicze i informacyjne tysięcy użytkowników. W 2015 r. poszerzyła spektrum swych usług, otwierając kolejne cztery oddziały, w tym Oddział dla Niewidomych i Niedowidzących oraz Centrum Zaawansowanego Czytelnictwa.

Biblioteka szczyci się kolekcją cennych i rzadkich wydawnictw liczącą 20 000 egzemplarzy. W Oddziale Książek Rzadkich utworzono Regionalne Centrum ds. Zabytków Piśmiennictwa Republiki Krymu. W ramach projektu *Kultura Nauka Biblioteka*, w oparciu o źródła Oddziału Zasobów Elektronicznych, działa „kącik” wspólnej pracy z laboratorium 3D dla aktywnych i twórczych osób. Zorganizowano również centrum wsparcia informacyjnego dla małego i średniego biznesu.

Fot.1. Krymska Republikańska Uniwersalna Biblioteka Naukowa im. Iwana Franko w Symferopolu. Źródło: *Biblioteke im. I.Â. Franko – 95 let so dnâ osnovaniâ* [on-line]. 9.11.2015. [Dostęp 16.06.2017]. Dostępny w: <http://franco.crimealib.ru/novosti/biblioteke-im-i-ya-franko-95-let-so-dnya-o.html>.

W chwili obecnej KRUBN jest jedną z największych księżnic na półwyspie, wiodącym ośrodkiem kulturalno-oświatowym, naukowo-informacyjnym oraz metodycznym dla wszystkich krymskich bibliotek. Biblioteka uczestniczy w pracach międzynarodowych forów bibliotecznych, współpracuje z wydawnictwami i organizacjami społecznymi oraz narodowymi stowarzyszeniami kulturalno-oświatowymi Krymu. Jej uniwersalny księgozbiór to blisko 900 000 dokumentów na nośnikach tradycyjnych i elektronicznych. Z biblioteki korzysta ponad 30 000 czytelników, głównie pracowników nauki i oświaty, biznesmenów, studentów i uczniów.

Krymska Republikańska Biblioteka dla Dzieci im. Władimira N. Orłowa

Utworzona w 1955 r. Krymska Republikańska Biblioteka dla Dzieci im. Władimira N. Orłowa jest główną biblioteką tego typu na Krymie.

Imię znanego krymskiego pisarza Władimira Orłowa nadano jej w 2000 r. Aktualnie ma 130 000 egzemplarzy książek, periodyków, płyt CD i innych. Rocznie obsługuje ok. 8000 czytelników, przede wszystkim dzieci do lat 15, pedagogów, wychowawców i rodziców. W bibliotece działają kluby, kółka zainteresowań, organizowane są wieczory literackie, spotkania z pisarzami, szkolenia, konkursy twórczości itp. Można tutaj skorzystać również z porady psychologa dziecięcego. Biblioteka pełni funkcję ośrodka metodyczno-konsultacyjnego dla bibliotek dziecięcych republik⁷.

Krymska Republikańska Biblioteka dla Młodzieży

Krymska Republikańska Biblioteka dla Młodzieży została utworzona w 1977 r. jako obwodowa biblioteka młodzieżowa na bazie symferopolskiej miejskiej biblioteki młodzieżowej⁸

⁷Krymskaâ respublikanskaâ detskaâ biblioteka im. V.N. Orlova. W: *Azbuka „Krym”* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: http://old.orlovka.org.ru/crimea_abc/krd_b_orlova.html.

⁸Molodezhnaâ Biblioteka. W: *VK* [on-line]. 2016. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <https://new.vk.com/kruyub>.

(obecna nazwa obowiązuje od 1 stycznia 2015 r.). Biblioteka pełni rolę ośrodka informacyjnego i kulturalno-oświatowego, wspiera rozwój twórczy młodzieży i organizuje jej wolny czas. Księgozbiór biblioteki liczy 140 000 egzemplarzy książek, czasopism, nut, map i dokumentów elektronicznych, adresowanych do młodzieży i specjalistów pracujących z młodzieżą⁹. W strukturze organizacyjnej biblioteki zwracają uwagę Centrum Realizacji Twórczej LIMON¹⁰ oraz funkcjonujący na zasadzie czytelnicy Oddział Sztuki, który dysponuje bogatymi zbiorami literatury z zakresu malarstwa, teatru, muzyki, tańca, kinematografii, sztuki cyrkowej, fotografii artystycznej, mody, projektowania, architektury i urbanistyki (w tym albumy, czasopisma, zbiory nut, materiały audialne)¹¹. Biblioteka jest ośrodkiem metodyczno-konsultacyjnym dla bibliotek młodzieżowych republiki.

Republikańska Biblioteka Krymskotatarska im. I. Gasprinskiego

Po powrocie Tatarów krymskich do ojczyzny z deportacji trwającej niemal pół wieku (od 1944 r.), 24 września 1990 r. została powołana na nowo do życia biblioteka krymskotatarska jako biblioteka-filia nr 19 Scentralizowanego Systemu Bibliotecznego Miasta Symferopola dla Dorosłych. Jej uroczystego otwarcia dokonano w lutym 1991 r. Pięć lat później, 16 grudnia 1995 r. uzyskała status biblioteki republikańskiej i nadano jej imię Ismaila Gasprinskiego (1851-1914), krymskotatarskiego intelektualisty, pedagoga, wydawcy i polityka. Odtąd, już jako samodzielna instytucja podlegała Ministerstwu Kultury Autonomicznej Republiki Krymu (od 2015 r. – Republiki Krymu), nosi oficjalną nazwę Republikańska Biblioteka Krymskotatarska (RBK) im. I. Gasprinskiego¹².

RBK jest ważnym dla Tatarów krymskich ośrodkiem kultury, oświaty i informacji, a także centralną księżnicą, która gromadzi, opracowuje, magazynuje i udostępnia użytkownikom dokumenty drukowane i rękopisy w języku krymskotatarskim oraz literaturę na temat Tatarów krymskich w innych językach. Ma niemal kompletną kolekcję wydawnictw krymskotatarskich na świecie. Jest deponitariuszem i ośrodkiem upowszechniania wiedzy o Tatarach krymskich, Karaimach, Krymczakach i innych narodach turkijskich oraz o kulturze mużulmańskiej. Spełnia też funkcję ośrodka metodycznego, służącego pomocą bibliotekom na Krymie w zakresie popularyzacji dokumentów krymskotatarskich. Z tego powodu uważana jest za instytucję wyspecjalizowaną w doborze piśmiennictwa do bibliografii zalecającej adresowanej do wszystkich zainteresowanych wspomnianą tematyką¹³.

⁹Fondy i katalogi. W: *GBUK RK Molodeżnaâ Biblioteka* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://www.krbm.ru/o-biblioteke/fondy-i-katalogi>.

¹⁰O bibliotece. W: *GBUK RK Molodeżnaâ Biblioteka* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://www.krbm.ru/o-biblioteke>.

¹¹GBUK „Krymskaâ respublikanskaâ biblioteka dlâ molodeži”. W: *GBUK RK Molodeżnaâ Biblioteka* [on-line]. 2.03.2017. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://www.krbm.ru/bez-rubriki/molodezhnyj-miks/gbuk-krymskaya-respublikanskaya-biblioteka-dlya-molodezhi.html>.

¹²Republikańskiej Bibliotece Krymskotatarskiej im. I. Gasprinskiego poświęcone jest oddzielne opracowanie: JANCZAK, B. Biblioteka krymskotatarska w Symferopolu. *Biblioteka* 2016, nr 20 (29), s. 133-152. ISSN 1506-3615.

¹³ÂĖÁËVA, G.S. Respublikanskoj krymskotatarskoj biblioteke im. I. Gasprinskogo 25 let. *Bibliotecznoe obsluživanie krymskotatarskich pol'zovatelej: tradicii i innovacii. Metodiceskij bülleten* [on-line]. 2014, vyp.11, s. 3. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://gasprinskylibrary.ru/metodiceskii-byulleten-vyp11-bibliotecznoe-obslužhivanie-krymskotatarskich-polzovatelei-traditsii-i>.

Pracownicy Biblioteki im. I. Gasprinskiego realizują misję odbudowy wartości duchowych i kulturalnych, leżących u podstaw samoświadomości i godności narodowej Tatarów krymskich. Jakkolwiek w oficjalnej nazwie biblioteki nie ma określenia *narodowa*, to jednak zadania i funkcje, jakie spełnia, jednoznacznie wskazują na jej narodowy charakter. Należą do nich w szczególności:

- gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie możliwie najpełniejszego zbioru dokumentów w języku krymskotatarskim i dokumentów o Tatarach krymskich w innych językach,
- opracowanie krymskotatarskiej bibliografii narodowej,
- koordynacja działalności krymskich bibliotek w zakresie obsługi ludności krymskotatarskiej oraz udzielanie im metodycznej i merytorycznej pomocy,
- popularyzacja wiedzy o Krymie,
- gromadzenie, ewidencja bibliograficzna i przechowywanie egzemplarza obowiązkowego dokumentów krymskotatarskich (pkt 20. statutu RBK)¹⁴.

Obecnie w RBK znajduje się ponad 43 000 dokumentów (książek i czasopism), w tym ponad 13 000 egzemplarzy w języku krymskotatarskim, 8200 obcojęzycznych oraz 2200 rzadkich, szczególnie cennych egzemplarzy¹⁵. Na uwagę zasługuje tzw. „złota kolekcja”. Są to wydane za życia autorów dzieła Ismaila Gasprinskiego, Dżafera Sejdamera, Ameta Ozenbaszły, Osmana Akczokrakły, Bekira Czoban-zade, Szewki'ego Bektore, Asana Sabri Ajwazowa, Eszrefa Szemi-zade oraz innych wybitnych przedstawicieli krymskotatarskiej kultury. Unikalną część zbiorów stanowią:

- fotokopie 61 tomów *Kadyaskerskich ksiąg* w języku osmańskim, zawierających protokoły procesów sądowych z lat 1608–1786 i stanowiące bezcenne źródło wiedzy na temat historii, gospodarki, kultury, jurysprudenji, procesów społecznych oraz demograficznych w Chanacie Krymskim; zapisywano w nich wszystkie sprawy prowadzone przez kadyaskerów, tj. sędziów najwyższych przy Dywanie (radzie państwa) Chanów Krymskich (oryginały znajdują się w zbiorach Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Sankt-Petersburgu)¹⁶,
- mikrofilmy gazety *Terdżyman* (Tłumacz) z lat 1883-1918 i pierwszego w świecie muzułmańskim czasopisma dla kobiet *Alemi Nisvan* (Świat Kobiety) wydawanych przez I. Gasprinskiego, oraz gazet *Millet* (Naród) i *Vatan Hadimi* (Służba Ojczyźnie),
- książki w języku krymskotatarskim wydane na Krymie przed deportacją 1944 r. (w 1998 r. Rosyjska Biblioteka Państwowa przekazała Bibliotece im. I. Gasprinskiego 907 egzemplarzy przedwojennych książek),
- komplety czasopism *Emel* (1930-1998), *Kirim* (1918, 1957-1961), wydawanych przez diasporę w Rumunii i w Turcji,

¹⁴Ustav Gosudarstvennogo bûdżetnogo uĉreĝdeniâ kul'tury Respubliki Krym „Respublikanskaâ krymskotatarskaâ biblioteka im. I. Gasprinskog”. W: *Yandex Disk* [on-line]. Simferopol, 2014, s. 2. [Dostęp 10.05.2017]. Dostępny w: <https://yadi.sk/d/PzolQqMxhk9nW>.

¹⁵KADYROVA, L.Z. Krymskotatarskie biblioteki v Krymu: istoriâ i sovremennost'. *Nauĉnye i tehniĉeskie biblioteki* [on-line]. 2015, nr 8, s. 24. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2015/8/>.

¹⁶ALIMOVA, M. Kollekcii sektora arhivnyh i rukopisnyh materialov Krymskotatarskoj biblioteki im. I. Gasprinskogo. *Bibliotenyj vestnik: nauĉno-praktiĉeskij Źurnal* [on-line]. 2013, nr 1 (35), s. 33. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://gasprinskylibrary.ru/nauchno-prakticheskii-zhurnal-bibliotechnyi-vestnik-1-35-2013.html>.

- kompletny zbiór gazety *Lenin bajragy* (Leninowski Sztandar), wydawanej w Taszkencie (Uzbekistan) w latach 1957-1990; przez długi okres była jedyną gazetą w języku krymskotatarskim, ukazującą się na wygnaniu¹⁷,
- czasopismo literackie *Jildiz* (Gwiazda), wydawane od 1976 r. do dziś.

Księgozbiór jest uzupełniany poprzez zakup, wymianę oraz dary Tatarów z Krymu i z zagranicy (z Turcji, Rumunii, USA, Anglii, Polski, Holandii, Litwy). Wszystkie prace biblioteczne są zautomatyzowane i realizowane z wykorzystaniem zintegrowanego systemu bibliotecznego IRBIS.

Biblioteki naukowe i biblioteki o unikatowym charakterze

Biblioteka Naukowa Akademii Taurydzkiej Krymskiego Uniwersytetu Federalnego im. Władimira Wiernadskiego

Biblioteka Naukowa Akademii Taurydzkiej Krymskiego Uniwersytetu Federalnego (do 2015 r. Narodowego Uniwersytetu Taurydzkiego)¹⁸ jest największą na Krymie instytucją naukową, edukacyjną, kulturalno-oświatową i informacyjną. Zasoby biblioteki liczą ponad 1 100 000 dokumentów. Wszystkie agendy obsługują około 30 000 czytelników i wypożyczają rocznie blisko 900 000 egzemplarzy różnego typu dokumentów. Biblioteczna sieć komputerowa jest połączona z siecią uczelni i z internetem¹⁹. Od 1998 r. tworzony jest katalog komputerowy, który od 2001 r. działa w oparciu o system biblioteczny IRBIS. Biblioteka pełni funkcję ośrodka naukowo-metodycznego dla pozostałych bibliotek krymskich uczelni, a także współpracuje z innymi bibliotekami, podtrzymuje kontakty z międzynarodowymi organizacjami, wydawnictwami, fundacjami dobroczynnymi. Pracownicy uczestniczą w konferencjach naukowych i seminariach oraz sami organizują podobne przedsięwzięcia²⁰.

Początki biblioteki wiążą się z działalnością powstałej w 1918 r. pierwszej krymskiej uczelni. Pierwotny księgozbiór składał się z 1500 tomów i był darem pierwszego rektora uniwersytetu, prof. Romana I. Gelwiga. Podobnie przy wydziałach, gabinetach i laboratoriach powstawały biblioteki, których zbiory stanowiły dary profesorów oraz działaczy państwowych.

¹⁷KAŻMIERAK, A. Media Tatarów krymskich – historia rozwoju, struktura, rola. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska* [on-line]. 2010, vol. 17,1, Sectio K, s.144. [Dostęp 8.06.2017]. Dostępny w: <http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/plain-content?id=5950>.

¹⁸W czasie niemal 100-letniej historii uniwersytetu w Symferopolu wielokrotnie zmieniano jego strukturę i nazwę (1918-1921 – Uniwersytet Taurydzki, 1921-1925 – Krymski Uniwersytet im. M. W. Frunze, 1925-1972 – Krymski Państwowy Instytut Pedagogiczny, 1972-1999 – Państwowy Uniwersytet Symferopolski im. M.W. Frunze, 1999-2014 – Taurydzki Uniwersytet Narodowy im. Władimira Wiernadskiego); po aneksji Krymu (2014) utworzono Krymski Uniwersytet Federalny im. W. I. Wiernadskiego przez połączenie kilkunastu uczelni, filii i instytucji naukowych Krymu, a dotychczasowy Uniwersytet Taurydzki stał się jego główną jednostką strukturalną, noszącą odtąd nazwę Akademia Taurydzka; 4.08.2015 r. uniwersytet przekazano z własności republikańskiej na własność federalną Rosyjskiej Federacji (o zmianie własności zob.: *Universitet im. Ver-nadskogo v Krymu peredan v federal'nuu sobstvennost'*. W: *RIA Novosti: Rossiâ segodnia* [on-line]. 4.08.2015. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://riarealty.ru/news/20150804/405850162.html>).

¹⁹Naučnaâ biblioteka. W: *Tavričeskij Universitet. Dokumenty i materialy* [on-line]. Kyïv: Lybid', 2008, s. 136. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: http://www.crimea.edu/inform/books/tavr_un_2.djvu.

²⁰Naučnaâ biblioteka. W: *Tavričeskij Universitet. Vremena i lûdi. 90 let služenîâ nauke* [on-line]. Kyïv: Lybid', 2008, s. 222. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: http://www.crimea.edu/inform/books/tavr_un_1.djvu.

W 1921 r. biblioteka liczyła już kilkadziesiąt tysięcy tomów, a w 1928 r. księgozbiór powiększył się do 100 000 egzemplarzy. Przed II wojną światową zasoby biblioteki osiągnęły liczbę 200 000²¹. W czasie okupacji zbiory wydziału historycznego uległy całkowitemu zniszczeniu. Część literatury naukowej wywieziono do Niemiec, pewną część (głównie podręczniki) ewakuowano wraz z uczelnią do Dagestanu (Machaczkała, Kasumkent). Majątek uczelni powrócił z Dagestanu w sierpniu 1944 r. Niestety większość z wywiezionych książek zaginęła podczas transportu. Ocalał natomiast księgozbiór liczący ponad 120 000 tomów przeniesiony na czas wojny do Symferopola (magazyn, w którym umieszczono zbiory okupanci wprawdzie zaminowali, ale nie zdążyli go wysadzić). Po wyzwoleniu zbiory wróciły do uczelni, ale w 1957 r. z liczącego 186 000 egzemplarzy księgozbioru kilka tysięcy cennych książek wywieziono do bibliotek Moskwy, Leningradu i Kijowa. Od 1965 r. biblioteka mieści się w głównym gmachu uczelni. Pod koniec lat 60. księgozbiór powiększył się do 500 000 egzemplarzy, a w 1972 r. biblioteka uzyskała status biblioteki naukowej. Systematyczny rozwój placówki w kolejnych latach (m.in. otwarcie trzech nowych dużych czytelni z wolnym dostępem do książek) przerwał kryzys ekonomiczny lat 90. Brak środków finansowych, destabilizacja rynku księgarskiego, niemożność kontynuowania prenumeraty periodyków itp. spowodowały poważne trudności w jej funkcjonowaniu²². Dopiero pod koniec lat 90. sytuacja poprawiła się, toteż w 1998 r. można było rozpocząć komputeryzację biblioteki. Zautomatyzowano prace związane z gromadzeniem i opracowaniem zbiorów, utworzono katalog elektroniczny, stronę WWW, otwarto uczelnianą czytelnię elektroniczną z dostępem do internetu.

Podarowane bibliotece prywatne kolekcje prof. Wiktora I. Filonienko (1500 tytułów z zakresu orientalistyki, języków słowiańskich, folkloru i etnografii, m.in. cenny rękopis *Koranu* z XVII w.) oraz prof. Aleksandra I. Germanowicza i leningradzkiej archeolog K. M. Kołobonowej stanowiły podstawę do utworzenia oddziału książki rzadkiej, przekształconego w 2003 r. w Muzeum Książki Rzadkiej²³.

W Muzeum Książki Rzadkiej Biblioteki Naukowej Akademii Taurydzkiej na szczególną uwagę zasługują m.in.:

- kolekcja rękopisów i starodruków w języku starocerkiewnosłowiańskim i rosyjskim, w tym: *Biblia* Piotra Mścistawca (1575), najstarsza cyrylicka książka w zbiorach; *Nomokanon*, zbiór przepisów prawa kościelnego wydany w 1643 r. w Kijowsko-Pieczerskiej Ławrze; dwa egzemplarze pierwszego pełnego wydania wszystkich ksiąg *Pisma Świętego* przetłumaczonego na język cerkiewnosłowiański, wydrukowanego przez pierwszego drukarza rosyjskiego Iwana Fiodorowa w 1581 r.,
- ekspozycja książki zachodnioeuropejskiej XV-XIX w., w tym *Biblia* – inkunabuł wydany w Niemczech w 1482 r.,
- dzieła Puszkina, Gogola, Tołstoja wydane za życia pisarzy,
- zebrane w dziale „Krymoznawstwo” książki o Krymie wydane w XVIII i XIX w.²⁴

²¹Tamże, s. 217.

²²Tamże, s. 218-220.

²³Tamże, s. 218.

²⁴Muzej redkoj knigi naučnoj biblioteki TNU. W: *Âlta: Putevoditel'* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: http://jalita.com/guidebook/simferopol/muzey_redkoj_knigi.shtml.

1 czerwca 2015 r. utworzono sieć biblioteczną Krymskiego Uniwersytetu Federalnego. W jej skład weszły biblioteki uczelni Symferopola oraz innych krymskich miast. W tej scentralizowanej strukturze organizacyjnej, Bibliotece Akademii Taurydzkiej wyznaczono funkcję biblioteki wiodącej²⁵.

Biblioteka naukowa Rezerwatu Historyczno-Kulturalnego w Bachczysaraju

Biblioteka powołana do badania Wschodu i Krymu została otwarta w 1927 r. Trzon księgozbioru stanowią dokumenty znajdujące się przed utworzeniem biblioteki w zasobach Muzeum Historii i Kultury Tatarów Krymskich. Są wśród nich dokumenty pochodzące m.in. ze zbiorów prywatnych chanów krymskich Mengli I Gireja (1445-1515) i Selamet I Gireja (1558-1610), rękopisy, starodruki, dokumenty urzędowe, księgi kadyaskerskie. Ponadto 209 dokumentów będących ongiś własnością medresy Zyndżyrlı (wzniesiona przez chana Mengli I Gireja wyższa szkoła religijna krymskich Tatarów), książki ze zbiorów Ismaila Gasprińskiego oraz dokumenty rękopiśmienne zgromadzone w czasie ekspedycji etnograficznej w latach 1924-1925. W 1930 r. przekazano bibliotece książki będące własnością meczetu chanów w Bachczysaraju. W latach 30. i 60. księgozbiór powiększał się dzięki darom przekazanym m.in. przez bibliotekę Państwowego Muzeum Historycznego, Bibliotekę im. Lenina w Moskwie, Bibliotekę *Tavrika* w Symferopolu oraz bibliotekę miejską w Bachczysaraju. W 1955 r. księgozbiór uzupełniono zbiorami biblioteki bachczysarajskiego Muzeum Miast Skalnych. Wiele pozycji pochodzi z darów uczonych, polityków, działaczy społecznych, artystów i pracowników muzeum. Obecnie biblioteka przechowuje ponad 12 000 dokumentów o wyjątkowej wartości. Kolekcja specjalistycznych wydawnictw periodycznych z zakresu historii, archeologii etnografii liczy ponad 1700 jednostek inwentarzowych. Biblioteka w dalszym ciągu skupia się przede wszystkim na gromadzeniu wydawnictw z zakresu historii Krymu i Chanatu Krymskiego, archeologii Krymu, etnografii i sztuki narodów krymskich²⁶.

Biblioteka *Tavrika*

W Symferopolu ma swoją siedzibę unikalna księżnica, a zarazem jedna z najstarszych bibliotek krymoznawczych. Jest to Biblioteka *Tavrika* im. Aleksandra Ch. Stevena. Nazwa *Tavrika* (lub *Taurica*) odnosi się bezpośrednio do dawnej nazwy półwyspu (Tauryda to starożytna nazwa Krymu). Biblioteka założona została 24 listopada 1873 r. przez Aleksandra Ch. Stevena (1844-1910) jako Biblioteka Taurydzkiego Gubernialnego Urzędu Ziemskiego. Oprócz biblioteki A.Ch. Stevena założył też Muzeum Starożytności Taurydzkiej Naukowej Komisji Archiwalnej. Od 1894 r. biblioteka nosi imię swojego założyciela.

²⁵TROICKAĀ, A.S. Analiz ispol'zovaniâ dokumentov po humanitarnym i obščestvennym naukam za 2014-2016 gody. *Naučnyj vestnik Kryma* [on-line]. 2016, nr 4 (4). [Dostęp 6.06.2017]. Dostępny w <http://cyberleninka.ru/article/n/analiz-ispolzovaniya-dokumentov-po-gumanitarnym-i-obščestvennym-naukam-za-2014-2016-gody-naučnaya-biblioteka-kfu-imeni-v-i-vernadskogo>.

²⁶GORBUNOVA, F.R. Biblioteka. W: *Bahčisarajskij istoriko-kul'turnyj i arheologičeskij zapovednik* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://handvorec.ru/nauka/biblioteka/>.

Fot. 2. Biblioteka Naukowa „Tavrika” im. Aleksandra Ch. Stevena mieści się w budynku Centralnego Muzeum Taurydy. Źródło: Gosudarstvennoe būdżetnoe učreźdenie Respubliki Krym „Central’nyj muzej Tavridy”. W: *GBUK RK Krymskaâ respublikanskaâ universal’naâ naučnaâ Biblioteka im. I.Â. Franko* [on-line]. [Dostęp 16.06.2017]. Dostępny w: <http://franco.crimealib.ru/knizhnye-pamyatniki/derzhateli-knizhnykh-pamyatnikov/gosudarstvennoe-byudzhethoe-uchrezhdeni-13.html>.

Po utworzeniu w 1921 r. Centralnego Muzeum Taurydy, biblioteka stała się jego częścią. To do niej przekazywano zbiory wielu bibliotek krymoznawczych, m.in. Muzeum Przyrodniczo-Historycznego Ziemstwa Taurydzkiego, Krymskiego Towarzystwa Przyrodników i Miłośników Przyrody, Krymskiego Obwodowego Biura Krajoznawstwa, Taurydzkiej Naukowej Komisji Archiwalnej, oddziału bibliotecznego Krymskiego Komitetu Obwodowego ds. Muzeów i Ochrony Zabytków oraz kilka zbiorów prywatnych, w tym bibliotekę cara Mikołaja II z pałacu w Liwadii²⁷.

W czasie II wojny światowej biblioteka poniosła znaczne straty – utraciła około 2000 egzemplarzy najcenniejszej literatury z zakresu krajoznawstwa, etnografii i kartografii. Na szczęście podstawowy księgozbiór udało się ocalić.

Najstarszą książką w zbiorach biblioteki jest pergaminowy manuskrypt w drewnianej okładce obciągniętej skórą z okuciem z żelaznych i brązowych gwoździ. Napisany jest starohebrajskim alfabetem kwadratowym i zawiera teksty Pisma Świętego do początku *Księgi proroka Izajasza*. Zdaniem ekspertów pochodzi z XI lub XII w. Wśród inkunabułów znajdują się rękopiśmienne księgi liturgiczne w języku starocerkiewnosłowiańskim, rękopiśmienne kodeksy prawne. Biblioteka przechowuje też arcydzieła wydawnicze, m.in. biblię w języku francuskim (Amsterdam 1669), zbiór prac średniowiecznych autorów *Russia seu Moscovia itemque Tartaria comentario topographico atque politico illustratur* (Leiden 1630) z opisem Krymu (*Tartariae descriptio*) autorstwa Marcina Broniewskiego²⁸, także rękopisy krymskich autorów z XIX w. Z carskiej biblioteki w Liwadii pochodzi zbiór 350 książek dotyczących historii i archeologii Krymu oraz guberni Taurydzkiej, a także wydane w Londynie

²⁷Biblioteka „Tavrika”. W: *Central’nyj Muzej Tavridy* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://tavrida-museum.ru/taurica>.

²⁸Marcin Broniewski (ur. I poł. XVI w., zm. przed 31 marca 1593 r.) – polski podróżnik, historyk, kartograf, dyplomata, poseł króla Stefana Batorego na Krym, autor opisu Krymu w języku łacińskim z 1579 r. i twórca unikalnych map północnych wybrzeży Morza Czarnego.

w latach 1855-1856 wielkoformatowe albumy z czasu wojny krymskiej – album litografii W. Simpsona w dwóch tomach i album fotoreportaży R. Fentona²⁹. Obecnie *Tavrika* jest biblioteką naukową Krymskiego Republikańskiego Muzeum Krajoznawczego. Dysponuje unikalną kolekcją literatury o Krymie wydanej w XVII-XX w., dotyczącą różnych dziedzin wiedzy: archeologii, historii, etnografii, numizmatyki, literatury, sztuki, muzealnictwa, archeologii kościelnej. Wpisana jest do międzynarodowego rejestru bibliotek i do wykazu obiektów turystyki naukowej. Jej zasoby liczą 45 000 egzemplarzy, 1000 kompletów gazet krymskich (od 1838 r.), ponad 300 map Krymu i guberni taurydzkiej, albumy rycin i litografii z widokami Krymu. Biblioteka jest w pełni skomputeryzowana, a jej elektroniczne bazy obejmują katalog (30 000 rekordów) oraz kolekcję ilustracji (3000 rekordów).

Bibliotheca Chersonessitana

W historii krymskiego bibliotekarstwa chlubną kartę zapisał archeolog polskiego pochodzenia Karol Kościuszko-Waluszyński (1847-1907), badacz Chersonesu Taurydzkiego (starożytne miasto greckie na Krymie), twórca i wieloletni dyrektor Muzeum Starożytności³⁰.

Fot. 3. Ruiny Chersonesu Taurydzkiego.

Źródło: Chersonesus. W: *Wikipedia: the free encyclopedia* [on-line]. [Dostęp 16.06.2017]. Dostępny w: https://en.wikipedia.org/wiki/Chersonesus#/media/File:Chersonesos_ruins.jpg.

W 1893 r. utworzył on przy muzeum bibliotekę (*Bibliotheca Chersonessitana*) i w ciągu kilku lat zebrał wspaniałą kolekcję wydawnictw dotyczących historii, archeologii, numizmaty-

²⁹KOLESNIKOVA, N.N. „I predstavil sebe â raj pohožim na biblioteku” (Tvorčeskaâ laboratorîâ issledovatelej Kryma). *Kul'tura narodov Pričernomor'â* [on-line]. 2007, nr 100, T.2 , s. 46-47. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/6897/06-Kolesnikova.pdf?sequence=1>

³⁰DZIWOKI, J., URBANOWICZ, B. Polskie ślady na Krymie. W: *Polacy na Krymie: materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej (19-20 października 2013. Symferopol. Krym) = Polâki v Krimu: materialy Mižnarodnoï naukovo-praktičnoï konferencii (19-20 žovtnâ 2013 r. Simferopol'. Krim) = Polâki v Krimu : materialy Meždunarodnoj naučno-praktičeskoj konferencii (19-20 oktâbrâ 2013 g. Simferopol'. Krym) / [redkolegiâ A. M. Popovskij (glavnyj redaktor)]; Polski Ośrodek Kulturalno-Oświatowy na Krymie przy wsparciu Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Sewastopolu. Simferopol': Diajpi, 2013, s. 44.*

ki, sztuki, geografii i in. Biblioteka liczy obecnie ponad 30 000 tomów, połowę z nich stanowią cenne i rzadkie wydawnictwa. Książnica ma status biblioteki zamkniętej, obsługuje jedynie pracowników naukowych rezerwatu *Chersones Taurydzki* i uczonych związanych z rezerwatem umowami o wspólnych badaniach. Kilka lat temu dzięki współpracy z Instytutem Archeologii Klasycznej z University of Texas w Austin (USA), przy wsparciu Packard Humanities Institute, biblioteka rozpoczęła digitalizację czasopism z przełomu XIX i XX w. i innych cennych wydawnictw. Kopie cyfrowe publikacji z historii i archeologii Krymu dostępne są na stronie internetowej biblioteki³¹. Dzięki możliwościom, jakie stwarzają nowoczesne technologie informacyjne, ta *zamknięta* do tej pory biblioteka stała się *otwarta* dla szerokiej publiczności.

Biblioteka Morska im. Michaiła P. Łazariewa w Sewastopolu

Biblioteka jest zlokalizowana w centrum miasta i jest jedną z największych bibliotek na Krymie, gromadzącą uniwersalne zasoby w liczbie ponad 300 000³² egzemplarzy (książki, broszury, czasopisma, materiały audio-wizualne, wydawnictwa elektroniczne). Sewastopolska Biblioteka Morska wyróżnia się bogatą przeszłością. Powstała w 1822 r. z inicjatywy i ze środków oficerów Floty Czarnomorskiej (FCz). Jest najstarszą placówką kulturalną na terenie miasta. Była jedną z pierwszych bibliotek rosyjskiej marynarki wojennej. Zarządzał nią komitet dyrektorów wybierany na zebraniu oficerskim. Opiekunem biblioteki był zawsze dowódca FCz.

Drewniany piętrowy budynek wzniesiony specjalnie dla biblioteki w latach 1837-1844 sponała po 8 miesiącach użytkowania. W latach 1846-1849 odbudowano bibliotekę w tym samym miejscu ze środków pochodzących ze zbiorów organizowanych przez oficerów. Nowy kamienny dwupiętrowy klasycystyczny gmach, zbudowany według projektu Aleksandra P. Briułłowa, był jednym z najpiękniejszych w mieście. Wejście zdobiły kolumny z białego marmuru z portykami, na którym stało sześć marmurowych posągów. Czytelnie wyposażono w luksusowe meble, fotele, kominek, mahoniowe szafy i stoliki. Podczas wojny krymskiej, w czasie pierwszej obrony Sewastopola (1854-1855) cały księgozbiór wywieziono do Mikołajewa. Budynek biblioteki był wielokrotnie bombardowany, a 28 sierpnia 1855 r. sponała. Zachowała się jedynie Baszta Wiatrów zapewniająca obieg powietrza w bibliotece. Ozdoby budynku – posągi i płaskorzeźby – zostały zabrane przez nieprzyjaciela. Wśród nich znalazły się sfinksy, które wywieziono jako trofea gen. Aimable'a Pélissiera i do dziś eksponowane są w ogrodzie pałacowym Tuileries w Paryżu. Księgozbiór wrócił do Sewastopola dopiero w 1890 r. i został umieszczony w nowo zbudowanym gmachu. Od 1925 r. biblioteka jest jednostką w strukturze organizacyjnej Domu Oficerów³³.

W czasie wojny domowej (1917-1922) część księgozbioru wywieźli na emigrację oficerowie byłej cesarskiej FCz. Jednak największego uszczerbku doznała biblioteka w 1930 r.,

³¹ *Bibliotheca Chersonessitana* [on-line]. [Dostęp 10.05.2016]. Dostępny w: <http://www.library.chersonesos.org/index.php?lang=ru>.

³² Sevastopol'skaâ Morskaâ Biblioteka. W: *Ai-Petri.info: Putevoditel' po dostoprimečatel'nostâm Kryma* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://aipetri.info/севастополь/севастопольская-морская-библиотека>.

³³ *Istoriâ biblioteki i eë sovremennost'*. W: *Morskaâ Biblioteka im. M. P. Lazareva* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: http://www.sevmb.com/about/history/p_1_at243_id40/.

kiedy to decyzją rządu radzieckiego z jej zasobów wyselekcjonowano i sprzedano za granicę dużą liczbę unikalnych książek i dokumentów. W ten sposób biblioteka bezpowrotnie utraciła około 5000 dokumentów, w tym m.in. 40 oryginalnych zarządzeń carycy Katarzyny II z jej własnoręcznym podpisem odnośnie utworzenia FCz³⁴. Podobny los spotkał ofiarowaną przez admirała Michaiła P. Łazariewa kolekcję liczącą 1118 tomów (osobisty księgozbiór darczyńcy przekazany bibliotece po jego śmierci, zgodnie z jego ostatnią wolą). Budynek biblioteki po raz kolejny został zniszczony w czasie II wojny światowej. Ocalała jedynie najcenniejsza część księgozbioru wywieziona w 1941 r. na Kaukaz.

Obecnie biblioteka mieści się w budynku wzniesionym po wojnie, w latach 40. XX w. Po rozpadzie ZSRR funkcjonowała jako jedyna publiczna państwowa biblioteka rosyjska na terytorium Ukrainy³⁵. Jej zbiór książek rzadkich liczy aktualnie ponad 28 000 egzemplarzy (wydawnictwa z XVII-XX w. podzielone na 29 kolekcji). Biblioteka ma też unikatową kolekcję literatury z zakresu wojskowości i marynarki wojennej obejmującą okres od XVIII do początku XX w. Na uwagę zasługuje również opracowana w ostatnich latach pełnotekstowa baza elektroniczna pn. *Historia Rosji i jej Floty Wojenno-Morskiej*. Cenne pozycje są eksponowane na wystawach książek i podczas różnorodnych imprez organizowanych w bibliotece. Placówka jest ogólnie dostępna, ale głównymi jej użytkownikami są oficerowie FCz. Dzięki trzem grantom otrzymanym w 2009 r. z Fundacji „Russkij mir” biblioteka utworzyła stronę internetową, zakupiła nowe książki i nowoczesne umeblowanie do czytelnicy. Co miesiąc biblioteka sporządza i wydaje biuletyn informacyjny nabytków, a co kwartał – biuletyn literatury krajoznawczej i marynarskiej. Oprócz tego wydaje prospekty, foldery, poradniki, wykazy, spisy bibliograficzne dotyczące ważnych dat oraz osób, a także wydarzeń związanych z rosyjską Flotą Wojenno-Morską, FCz i Sewastopolem. Dla publiczności organizowane są liczne prezentacje książek, wieczory literacko-muzyczne, dni otwartych drzwi.

Zakończenie

Podsumowując powyższy przegląd wybranych krymskich bibliotek należy stwierdzić, że:

- niezależnie od profilu wiele bibliotek przywiązuje ogromną wagę do gromadzenia i udostępniania szerokiej publiczności literatury na temat krymskiej tradycji i historii,
- obok działalności usługowej biblioteki krymskie koncentrują swoją uwagę na działalności kulturalno-edukacyjnej,
- dzięki zaangażowaniu pracowników, szczególnie dużych i znaczących placówek, biblioteki dotrzymują kroku współczesnym trendom w rozwoju bibliotekarstwa,
- bibliotekarze krymscy uczestniczą w dostępnych konferencjach, warsztatach, szkoleniach, gdzie prezentują swój dorobek i dzielą się swoim oświadczeniem, również sami organizują takie przedsięwzięcia.

Na zakończenie trzeba też dodać, że po aneksji Krymu przez Rosję w 2014 r. i trwającej w związku z tym przebudowie stron internetowych krymskich bibliotek, jak również z powodu braku dostępu do najnowszych danych, niektóre przedstawione w artykule informacje mogą być częściowo nieaktualne lub niepełne.

³⁴Sevastopol'skaâ Morskaâ Biblioteka, dz. cyt.

³⁵Tamże.

Bibliografia:

1. АГ'АЕВА, G.S. Respublikanskoj krymskotatarskoj biblioteke im. I. Gasprinskogo 25 let. *Bibliotečnoe obsluživanie krymskotatarskich pol'zovatelej: tradicii i innovacii. Metodičeskij būlleten* [on-line]. 2014, vyp. 11, s. 3. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://gasprinskylibrary.ru/metodicheskii-byulleten-vyp11-bibliotechnoe-obsluživanie-krymskotatarskikh-polzovatelei-traditsii-i>.
2. ALIMOVA, M. Kollekcii sektora arhivnyh i rukopisnyh materialov Krymskotatarskoj biblioteki im. I. Gasprinskogo. *Bibliote*
3. *nyj vestnik: Naučno-praktičeskij žurnal* [on-line]. 2013, nr 1 (35), s. 33. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://gasprinskylibrary.ru/nauchno-prakticheskii-zhurnal-bibliotechnyi-vestnik-1-35-2013.html>.
4. Biblioteka „Tavrika”. W: *Central'nyj Muzej Tavridy* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://tavrida-museum.ru/taurica>.
5. Biblioteki. W: *Crimea.ru* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: http://www.crimea.ru/article_info_small10030.htm.
6. *Bibliotheca Chersonesitana* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://www.library.chersonesos.org/index.php?lang=ru>.
7. DZIWOKI, J., URBANOWICZ, B. Polskie ślady na Krymie. W: *Polacy na Krymie: materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej (19-20 października 2013. Symferopol. Krym) = Poláci v Krimu: materiali Mižnarodnoï naukovo-praktičnoï konferencii (19-20 žovtnâ 2013 r. Simferopol'. Krim) = Polâki v Krimu: materialy Meždunarodnoj naučno-praktičeskoj konferencii (19-20 oktâbrâ 2013 g. Simferopol'. Krym)* / [redkolegiâ A. M. Popovskij (glavnyj redaktor)]; Polski Ośrodek Kulturalno-Oświatowy na Krymie przy wsparciu Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Sewastopolu. Simferopol': Diajpi, 2013, s. 33-46.
8. Fondy i katalogi. W: *GBUK RK Molodežnaâ Biblioteka* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://www.krbm.ru/o-biblioteke/fondy-i-katalogi>.
9. GBUK Krymskaâ respublikanskaâ biblioteka dlâ molodeži. W: *GBUK RK Molodežnaâ Biblioteka* [on-line]. 2.03.2017. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://www.krbm.ru/bez-rubriki/molodezhnyj-miks/gbuk-krymskaya-respublikanskaya-biblioteka-dlya-molodezhi.html>.
10. GORBUNOVA F.R. Biblioteka. W: *Bahčisarajskij istoriko-kul'turnyj i arheologičeskij zapovednik* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://handvorec.ru/nauka/biblioteka/>.
11. Istorii biblioteki i eë sovremennost'. W: *Morskaâ Biblioteka im. M. P. Lazareva* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: http://www.sevmb.com/about/history/p_1_at243_id40/.
12. JANCZAK, B. Biblioteka krymskotatarska w Symferopolu. *Biblioteka*, 2016, nr 20 (29), s. 133-152. ISSN 1506-3615.
13. KADYROVA, L.Z. Krymskotatarskie biblioteki v Krymu: istoriâ i sovremennost'. *Naučnye i tehničeskie biblioteki* [on-line]. 2015, nr 8, s.18-30. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2015/8/ntb_8_3_2015.pdf.
14. KAŹMIERAK, A. Media Tatarów krymskich – historia rozwoju, struktura, rola. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska* [on-line]. 2010, vol. 17,1, Sectio K ,s.131-158. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/plain-content?id=5950>.
15. KOLESNIKOVA, N.N. „I predstavil sebe â raj pohožim na biblioteku” (Tvorčeskaâ laboratoriiâ issledovatelej Kryma). W: *Kul'tura narodov Pričernomor'â* [on-line]. 2007, nr 100, T.2 ,s. 45-49 [Dostęp 7.03.2017]. ISSN 1562-0808 Dostępny w: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/6897/06-Kolesnikova.pdf?sequence=1>.
16. Krymskaâ respublikanskaâ detskaâ biblioteka im. V. N. Orlova. W: *Azbuka „Krym”* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: http://old.orlovka.org.ru/crimea_abc/krd_b_orlova.html.
17. Molodežnaâ Biblioteka. W: *VK* [on-line]. 2016. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <https://new.vk.com/kruyub>.
18. Muzej redkoj knigi naučnoj biblioteki TNU.W: *Âlta. Putevoditel'* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: http://jalita.com/guidebook/simferopol/muzej_redkoj_knigi.shtml.
19. Naselenie Kryma i Sevastopolâ : čislennoŝt' i nacional'nyj sostav. W: *www.statdata.ru – Sajt o stranah, gorodah, statistike naseleniâ i pr* [on-line]. 27.03.2016. [Dostęp 6.06.2017]. Dostępny w: <http://www.statdata.ru/naselenie-krima-i-sevastopolya>.
20. Naučnaâ biblioteka. W: *Tavričeskij Universitet. Vremena i lûdi. 90 let služeniiâ nauke* [on-line]. Kyïv: „Lybid”, 2008, s. 216-224. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: http://www.crimea.edu/inform/books/tavr_un_1.djvu.

21. Naučnaâ biblioteka. W: *Tavričeskij Universitet. Dokumenty i materialy* [on-line]. Kyiv: „Lybid”, 2008, s. 135-136. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: http://www.crimea.edu/inform/books/tavr_un_2.djvu.
22. O bibliotece. W: *GBUK RK Molodežnaya Biblioteka* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://www.krbm.ru/o-biblioteke>.
23. Religia v Krymu [on-line]. W: *Ayda.ru: otzyvy turistov*. [Dostęp 6.06.2017]. Dostępny w: <http://www.ayda.ru/crimea/religion/>.
24. Sevastopol'skaâ Morskaâ Biblioteka. W: *Ai-Petri.info: Putevoditel' po dostoprimečatel'nostâm Kryma* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://aipetri.info/севастополь/севастопольская-морская-библиотека>.
25. SUKONINA, Ů. "Myšku" – na knižku. *Rossijskaâ gazeta RG.RU* [on-line]. 2015, nr 6762 (0). [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <https://rg.ru/2015/08/27/reg-kfo/biblioteki.html>.
26. TROICKAÂ, A.S. Analiz ispol'zovaniâ dokumentov po humanitarnym i obščestvennym naukam za 2014-2016 gody. *Naučnyj vestnik Kryma* [on-line]. 2016, nr 4 (4). [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://cyberleninka.ru/article/n/analiz-ispolzovaniya-dokumentov-po-gumanitarnym-i-obschestvennym-naukam-za-2014-2016-gody-nauchnaya-biblioteka-kfu-imeni-v-i-vernadskogo>.
27. Universitet im. Vernadskogo v Krymu peredan v federal'nuŮ sobstvennost'. W: *RIA Novosti: Rossiâ segodnia* [on-line]. 4.08.2015. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://riarealty.ru/news/20150804/405850162.html>.
28. UŠATAÂ, R.I. Biblioteki. W: *Krym turističeskij* [on-line]. [Dostęp 7.03.2017]. Dostępny w: <http://wayback.archive.org/web/20130725074450/http://tourism.crimea.edu/culture/bibliot/index.html>.
29. UŠATAÂ, R.I. Istoriiâ bibliotek goroda Simferopolâ: konec XIX – pervaâ polovina XX veka. *Kul'tura narodov Priernomor'â* [on-line]. 2007, nr 98, t. 2, s. 6-188. [Dostęp 7.03.2017]. ISSN 15620808. Dostępny w: https://web.archive.org/web/20150506230600/http://elib.crimea.edu/knp/vol98_2.pdf.
30. Ustav Gosudarstvennogo bŮdžetnogo učreždeniâ kul'tury Respubliki Krym «Respublikanskaâ krymskotatarskaâ biblioteka im. I. Gasprinskogo». W: *Yandex Disk* [on-line]. Simferopol', 2014, s. 2. [Dostęp 10.05.2017]. Dostępny w: <https://yadi.sk/d/PzolQqMxhk9nW>.